

2024-10-03
Ju2022/02956 (delvis)
Ju2023/02498 (delvis)
Ju2024/00195 (delvis)

Justitiedepartementet

Polismyndigheten
Kriminalvården
Statens institutionsstyrelse
Socialstyrelsen

Uppdrag om ökat fokus på barn och unga samt andra utvecklingsbehov i arbetet med stöd till avhoppare

Regeringens beslut

Regeringen ger Polismyndigheten, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen i uppdrag att utveckla arbetet med stöd till unga avhoppare. I det ingår att anpassa kunskaps- och metodstöd till arbetet med barn och unga. Kunskaps- och metodstöd ska även anpassas till de särskilda omständigheter som kan föreligga när flickor och kvinnor är involverade i organiserad brottslighet och behöver stöd för att kunna lämna denna.

Myndigheterna ska vidare analysera, ta ställning till behovet av och föreslå hur en nationell kontaktpunkt för stöd till avhoppare kan utformas och inrättas inom ramen för den nationella stödstruktur som myndigheterna har etablerat för arbetet med stöd till avhoppare.

Myndigheterna ska även analysera kommunernas arbete med stöd till avhoppare som på grund av en hotbild behöver omlokaliseras, samt vid behov lämna förslag om hur detta arbete kan utvecklas. Denna del av uppdraget ska genomföras i samverkan med Sveriges Kommuner och Regioner och ett antal kommuner.

Myndigheterna ska även analysera och föreslå hur samverkan med hälso- och sjukvården, med särskilt fokus på psykiatriska vårdbehov, kan utvecklas i arbetet med stöd till avhoppare.

Vidare ska myndigheterna analysera och föreslå hur avhoppare kan informeras om möjligheterna till frivillig återvandring, i de fall det kan vara

aktuellt, samt analysera och bedöma behovet av att etablera en samverkan med Migrationsverket i denna fråga.

I uppdraget ingår vidare att myndigheterna ska analysera hur samverkan med aktörer i det civila samhället kan utvecklas och stärkas i arbetet med stöd till avhoppare. I denna del av uppdraget ska myndigheterna samråda med Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF).

Myndigheterna ska beräkna kostnaderna för de förslag som lämnas, redovisa hur dessa kostnader fördelas på respektive aktör samt i det fall förordningsändringar föreslås redovisa konsekvenser i enlighet med förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar. I arbetet med uppdraget och utformandet av förslag ska myndigheterna inhämta synpunkter från relevanta aktörer. Myndigheterna ska vidare beakta respektive aktörs ansvarsområden samt annat pågående arbete med relevans för uppdraget, exempelvis arbetet med att inrätta en samverkansstruktur för barn och unga som riskerar att begå eller begår grova brott i miljöer kopplade till organiserad brottslighet (Ju2023/02529).

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Justitiedepartementet) senast den 1 mars 2025.

Bakgrund

De kriminella nätverken har under alltför lång tid kunnat breda ut sig i landet. De senaste åren har utvecklingen eskalerat ytterligare med grova våldsbrott mot individer i kriminella miljöer, deras anhöriga och helt utomstående. De kriminella nätverken drar sig inte för att utnyttja barn och unga och allt fler minderåriga förekommer både som förövare och som brottsoffer vid exempelvis skjutningar och sprängningar. Situationen är oacceptabel och regeringen vidtar kraftfulla åtgärder inom en rad områden för att vända utvecklingen och återupprätta tryggheten i landet. På en övergripande nivå handlar det om en omläggning av kriminalpolitiken med satsningar på rättsväsendet, skärpta straff, skarpa verktyg till brottsbekämpande myndigheter och ett effektivt brottsförebyggande arbete. En viktig del i det brottsförebyggande och återfallsförebyggande arbetet är insatser för att fler individer ska lämna kriminaliteten bakom sig.

I september 2021 fick Polismyndigheten, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen i uppdrag att förstärka och utveckla

arbetet med stöd till avhoppare från kriminella, våldsbejakande extremistiska och hedersrelaterade miljöer i hela landet (Ju2021/03331). Syftet var att skapa långsiktigt hållbara förutsättningar för att fler individer, även barn (personer under 18 år), ska få tillgång till sådant stöd. Resultaten av utvecklingsarbetet ska integreras i myndigheternas ordinarie verksamheter. I juni 2022 beslutades en ändring av uppdraget med innebörden att Polismyndigheten från och med den 1 oktober 2022 har ett nationellt samordnande ansvar för det myndighetsgemensamma arbetet med avhopparverksamhet (Ju2022/01537, Ju2022/01578).

Myndigheterna har i arbetet med uppdraget vidtagit ett stort antal åtgärder och bedrivit både myndighetsinternt och gemensamt utvecklingsarbete. Arbetet har skett i nära samarbete med kommuner som bedriver avhopparverksamhet. Uppdraget slutredovisades den 29 januari 2024. Myndigheterna bedömer att det nu finns en grundläggande nationell struktur för stöd till individer som behöver samhällets stöd och skydd för att lämna organiserad brottslighet. Myndigheterna bedömer samtidigt att arbetet med stöd till avhoppare behöver fortsatt stöd och samordning, samt att ett antal utvecklingsområden återstår att omhänderta. Enligt myndigheterna behöver det bland annat finnas möjlighet att kontrollera och ställa särskilda krav på enskilda utförare för att få bedriva arbete med stöd till avhoppare. Arbetet med barn (personer under 18 år) behöver enligt myndigheterna också utvecklas, vilket ligger i linje med Brottsförebyggande rådets bedömning om att avhopparinsatser för barn och unga bör erbjudas i högre utsträckning än idag (Brå 2023:13). I slutredovisningen lyfter myndigheterna också fram att det i kartläggande intervjuer med samarbetskommunerna framkommit att det finns stora behov av en förbättrad samverkan med psykiatrin.

Närmare om uppdraget

Enligt regeringen är det angeläget att utestående utvecklingsbehov i arbetet med avhoppare analyseras och att det finns tillräckligt med beslutsunderlag för det fortsatta arbetet. Syftet är att bidra till att uppnå ett strukturerat, effektivt och likvärdigt stöd till avhoppare där det behövs i landet, som leder till att fler individer lämnar kriminaliteten bakom sig.

Mot bakgrund av den allvarliga utvecklingen med allt fler barn och unga som involveras och utnyttjas i de kriminella nätverken finns särskilt anledning att ytterligare utveckla arbetet med unga avhoppare. Myndigheterna uppdras därför att utveckla arbetet med stöd till avhoppare under 18 år. Den

information om arbetet med stöd till avhoppare som myndigheterna sprider, exempelvis på Polismyndighetens och Socialstyrelsens hemsidor, ska anpassas till att vara tillgänglig även för barn och unga samt, i de delar som myndigheterna bedömer vara relevanta, även på olika språk. De kunskaps- och metodstöd som myndigheterna har i uppdrag att ta fram ska också särskilt anpassas till att även omfatta arbete med barn och unga.

Aktörer som arbetar med stöd till avhoppare behöver i högre utsträckning kunna identifiera situationer samt genomföra insatser när flickor och kvinnor är involverade och utnyttjas i organiserad brottslighet och behöver stöd för att kunna lämna denna. Myndigheterna ska därför även anpassa information samt kunskaps- och metodstöd utifrån de särskilda omständigheter som kan föreligga för flickor och kvinnor i dessa miljöer.

För att ett effektivt, likvärdigt och enhetligt stöd till avhoppare ska kunna utvecklas i landet behövs stödande insatser från nationella myndigheter. Det är idag inte tillräckligt tydligt var såväl kommuner som potentiella avhoppare och deras anhöriga kan vända sig för frågor om stöd till avhoppare. Myndigheterna ska därför analysera, ta ställning till behovet av och föreslå hur en nationell kontaktpunkt för stöd till avhoppare kan utformas och inrättas inom ramen för det redan etablerade myndighetsgemensamma arbetet med stöd till avhoppare. En sådan nationell kontaktpunkt skulle exempelvis kunna förmedla information, erbjuda viss rådgivning och hänvisa till rätt samhällsaktör beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. I arbetet med att föreslå utformning av den nationella kontaktpunkten ska myndigheterna särskilt beakta hur sådana nationella kontaktpunkter har utformats och organiserats i Danmark och Finland samt redovisa för- och nackdelar med olika alternativ.

Det är viktigt att arbetet med avhoppare som av säkerhetsskäl behöver flytta till en annan kommun bedrivs på ett effektivt och strukturerat sätt. Myndigheterna får därför i uppdrag att analysera kommunernas behov och arbete med stöd till avhoppare som behöver omplaceras på grund av en hotbild, samt vid behov föreslå hur detta arbete kan utvecklas. Det kan exempelvis handla om hur arbetet organiseras och samordnas. Myndigheternas förslag ska bidra till att understödja ett kommunöverskridande samarbete som underlättar sådana omplaceringar. Exempelvis kan en modell övervägas med frivilliga kommuner som upplåter en plats i den egna kommunen för varje individ som de vill omplacera till en annan kommun.

Myndigheterna ska redovisa om sekretesshinder eller andra hinder föreligger som innebär att arbetet med omplacering av avhoppare med en hotbild försvåras. Myndigheternas förslag ska omfatta såväl vuxna som barn och unga. I fall som avser minderåriga ska myndigheterna också analysera och föreslå hur anhöriga kan omlokaliseras tillsammans med barnet och under vilka förutsättningar detta ska kunna ske.

Psykiatriska diagnoser förekommer i högre utsträckning hos personer som begår brott jämfört med befolkningen generellt. Sådana diagnoser kan påverka mottagligheten för återfallsförebyggande insatser negativt och försvåra att fullfölja ett avhopp. Psykiatrin är den verksamhet som genomför bedömning och behandling av psykiatriska diagnoser. Mot denna bakgrund ges myndigheterna i uppdrag att analysera och föreslå hur samverkan med hälso- och sjukvården, med särskilt fokus på psykiatriska vårdbehov, kan utvecklas i arbetet med avhoppare.

Det förekommer att individer som kommer i kontakt med arbetet med stöd till avhoppare saknar svenskt medborgarskap och har en svag anknytning till det svenska samhället. Det kan i sådana fall, inte minst när hotbilden är hög, finnas anledning att informera om möjligheterna till frivillig återvandring och de ekonomiska bidrag som Migrationsverket kan betala ut för detta ändamål. Myndigheterna ska därför analysera och föreslå hur avhoppare kan informeras om möjligheterna till frivillig återvandring i de fall det kan vara aktuellt, samt analysera och bedöma om en samverkan med Migrationsverket bör etableras. Vid behov ska myndigheterna föreslå hur en sådan samverkan bör utformas.

Det är även viktigt att inom ramen för arbetet med stöd till avhoppare ta tillvara det civila samhällets erfarenheter och kunskap. Civilsamhällets arbete med avhoppare kan utgöras av såväl renodlad avhopparverksamhet som andra mer generella insatser i syfte att erbjuda struktur, sammanhang och gemenskap som underlättar för individer att lämna kriminaliteten bakom sig. Civilsamhällets organisationer kan även bidra med lokalkännedom och förankring, innovativa arbetssätt och utgöra en brygga till målgrupper som offentliga aktörer behöver nå i arbetet. Det är också viktigt att offentliga medel som fördelas till avhopparverksamhet går till seriösa aktörer som bedriver en verksamhet av god kvalitet. Regeringen avser därför att tillsätta en utredning som bland annat ser över regleringen på området. Samtidigt går det redan idag att ställa krav på kvalitet och motverka oseriösa aktörer vid

upphandling av sådana verksamheter. Mot denna bakgrund ska myndigheterna analysera och föreslå hur samverkan med, och kontroll av, aktörer inom det civila samhället i arbetet med stöd till avhoppare kan utvecklas. Myndigheterna ska även beakta hur samverkan med civilsamhället har organiserats i andra sammanhang, exempelvis i arbetet med gruppvåldsintervention (GVI).

På regeringens vägnar

Gunnar Strömmer

Anders Persson

Kopia till

Statsrådsberedningen/SAM
Arbetsmarknadsdepartementet/JÄM
Finansdepartementet/BA, K, SFÖ
Socialdepartementet/SOF, SL, HC
Brottsförebyggande rådet
Länsstyrelserna
Migrationsverket
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
Sveriges Kommuner och Regioner